

Agata Dziakowicz-Grudzień

WYDATKI NA ENERGIĘ W BUDŻETACH GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE – KONTEKST ZRÓWNOWAŻONEJ KONSUMPCJI

Agata Dziakowicz, mgr – Uniwersytet Szczeciński

adres korespondencyjny:

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania

ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin

e-mail: a.dziakowicz@wneiz.pl

EXPENSES ON ENERGY BUDGETS OF HOUSEHOLDS IN POLAND – CONTEXT OF SUSTAINABLE CONSUMPTION

SUMMARY: The main objective of the considerations is to present the changes in energy expenses in households in 2006-2012 in the context of assumptions of the model of sustainable consumption, expressed through inter alia, indicator of energy consumption attributable to one inhabitant. Deepening the analysis is a summary of actual consumer's behavior in this area with declared attitudes on energy saving and the tendency to increase spending on so-called „pure energy”.

KEY WORDS: households, sustainable consumption, energy expenses

Wstęp

Nasilające się problemy ekonomiczne, społeczne i ekologiczne we współczesnym świecie determinują procesy zakupu i konsumpcji dóbr. Konieczne staje się zastępowanie tradycyjnej konsumpcji rozpatrywanej w kategoriach asortymentowych, przestrzennych i czasowych poprzez konsumpcję zrównoważoną, pojmowaną jako świadome i odpowiedzialne korzystanie z zasobów naturalnych, dóbr i usług w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Transformacja w obszarze konsumpcji odbywa się na poziomie jednostek, gospodarstw domowych, społeczności lokalnych, środowisk biznesowych, samorządów terytorialnych, rządów krajowych i struktur międzynarodowych¹. Postęp w zakresie zrównoważonego rozwoju, opierający się głównie na ograniczeniu marnotrawstwa, produkcji odpadów i zanieczyszczeń oraz wyborze towarów i usług spełniających określone kryteria etyczne i środowiskowe, możliwy jest jedynie przy dokonywaniu zmian na wszystkich rynkach (także instytucjonalnych). Popyt zgłaszany przez konsumenta, odzwierciedlony w jego decyzjach zakupowych oraz następująca po nich konsumpcja, zapoczątkowują procesy gospodarcze takie, jak: wytwórstwo, magazynowanie i transport. Stopień zrównoważenia procesu powstawania i przemieszczania produktów rynkowych zależy od wielu czynników, jak choćby ekologicznych i społecznych postaw producentów, możliwości finansowych przedsiębiorstw czy przepisów prawnych².

Zrównoważone wzorce konsumpcji są adaptowane przede wszystkim w gospodarstwach domowych, gdzie podejmuje się decyzje dotyczące wyboru potrzeb oraz sposobów ich zaspokajania. Realizacja wyobrażeń o najlepszych sposobach zaspokajania potrzeb wspólnych i indywidualnych skutkuje zakupem określonych towarów i usług. Możliwość nabycia towarów i usług dla zaspokojenia potrzeb determinowana jest dochodami. W ramach ekonomicznego funkcjonowania gospodarstwa domowego są podejmowane decyzje dotyczące ich rozdysonowania.

Przyjmując, iż zrównoważona konsumpcja opiera się między innymi na podejmowaniu decyzji o zakupie dóbr (oraz ograniczaniu ich spożycia), weryfikując ich faktyczną niezbędność oraz oddziaływanie na środowisko przyrodnicze³, w artykule dokonano analizy wydatków gospodarstw domowych na nośniki energii na przestrzeni lat. Celem badawczym było zweryfikowanie, w jakim stopniu zmiany udziału wydatków na energię w strukturze

¹ *Przez zrównoważoną konsumpcję do zrównoważonego rozwoju*, Warszawa 2012, s. 2.

² A. Pabian, *Zrównoważona konsumpcja w społeczeństwie przyszłości*, „Handel Wewnętrzny” 2013 nr 4 (lipiec-sierpień), s. 184.

³ B. Kryk, *Konsumpcja zrównoważona a proekologiczne style życia*, „Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą” 2011 nr 51.

wydatków ogółem gospodarstw domowych korespondują z deklaratywną sferą zachowań wspierających ochronę środowiska.

Badanie empiryczne wydatków na energię zostało przeprowadzone na podstawie danych indywidualnych z badania budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonego przez GUS w latach 2006-2012. Badanie budżetów gospodarstw domowych ma charakter reprezentacyjny. Wyniki obserwacji dokonanych w badanej próbie mogą zatem posłużyć z dużym prawdopodobieństwem do opisu i analizy całej badanej zbiorowości.

Wydatki gospodarstw domowych na nośniki energii

Przyjęcie zasad zrównoważonej konsumpcji w wydatkach gospodarstwa domowego przejawia się w konsumowaniu tak zwanych dóbr ekologicznych oraz oszczędnym i racjonalnym korzystaniu z dóbr konsumpcyjnych. Istotnym przejawem konsumpcji zrównoważonej jest ograniczenie ilościowe spożycia dóbr o wysokiej chłonności surowców nieodnawialnych. Zachowania te określa się mianem dekonsumpcji motywowanej względami ochrony środowiska naturalnego⁴.

Odzwierciedleniem ilościowego zużycia energii elektrycznej w gospodarstwach domowych są wydatki na nośniki energii. W badaniu budżetów gospodarstw domowych w ramach analizowanej kategorii rozchodów, wzięto pod uwagę wydatki na energię elektryczną, gaz ziemny, gaz ciekły, paliwa płynne, węgiel kamienny, koks, drewno opałowe, pozostałe artykuły opałowe, ciepłą wodę oraz centralne ogrzewanie⁵.

Przeciętne miesięczne wydatki na energię na jedną osobę w 2006 roku wynosiły 86,11 zł. Stanowiły one 11,56% ogólnych wydatków gospodarstw domowych, a 10,32% ich dochodu rozporządzalnego. W roku 2012 nastąpił wzrost wydatków na energię do poziomu 127,26 zł (w cenach bieżących). Do 12,11% zwiększył się także ich udział w wydatkach ogółem. W badanym okresie odnotowano niewielki spadek udziału wydatków na energię w dochodzie rozporządzalnym (czyli 10,32% w roku 2006 i 9,95% w roku 2012).

Wzrostowy trend wydatków na nośniki energii utrzymywał się w całym badanym okresie, z wyjątkiem niewielkiego spadku na poziomie 1,74% w 2007 roku. Towarzyszył mu wzrost udziału wydatków na nośniki energii w wydatkach ogółem (jedynie w 2007 roku nastąpił spadek o 1,11 punktu procentowego w stosunku do roku poprzedniego). Procentowy udział wydatków na energię w dochodzie rozporządzalnym utrzymywał się na względnie stałym poziomie – średnio 10,06%. Istotne wahanie zanotowano w 2011 roku, gdzie udział wydatków na energię stanowił 12,24% dochodu rozporządzalnego. Wydatki na nośniki energii w badanym okresie przedstawiono w tabeli 1.

⁴ Cz. Bywalec, L. Rudnicki, *Konsumpcja*, Warszawa 2002, s. 131.

⁵ *Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2011.

Tabela 1

Wydatki gospodarstw domowych na nośniki energii w latach 2006-2012 w cenach bieżących

Wyszczególnienie	Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Wydatki gospodarstw domowych ogółem [zł/ osobę]		744,81	809,95	904,27	956,68	991,44	1015,12	1050,78
Wydatki na nośniki energii [zł/ osobę]		86,11	84,61	96,36	107,64	118,18	124,21	127,26
Udział wydatków na energię w wydatkach ogółem [%]		11,56	10,45	10,66	11,25	11,92	12,24	12,11
Dochód rozporządzalny [zł/ osobę]		834,68	928,87	1045,52	1114,49	1192,82	1015,12	1278,43
Udział wydatków na energię w dochodzie rozporządzalnym [%]		10,32	9,11	9,22	9,66	9,91	12,24	9,95

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS za lata 2006-2012.

Wraz z upływem czasu w gospodarstwach domowych zmieniał się udział poszczególnych nośników w wydatkach na energię (rysunek 1). Znaczną część (56,66%) wydatków na energię w 2012 roku stanowiły wydatki na energię elektryczną i gaz. Mimo zauważalnych tendencji energooszczędnych w przypadku produkcji nowych sprzętów AGD i RTV, zaszły istotne zmiany w wyposażeniu gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania. Pod koniec analizowanego okresu zostały zakupione przez wiele gospodarstw domowych urządzenia wcześniej nieistniejące lub rzadko stosowane. W 2012 roku gospodarstwa domowe użytkowały wybrane urządzenia w następujących proporcjach: komputer osobisty 68,3%, automat pralniczy 92,3%, zmywarka do naczyń 19,5%. Porównując, w roku 2006: 43,7% gospodarstw domowych korzystało z komputera osobistego, 82,8% było wyposażonych w automat pralniczy a jedynie 6,2% posiadało zmywarkę do naczyń.

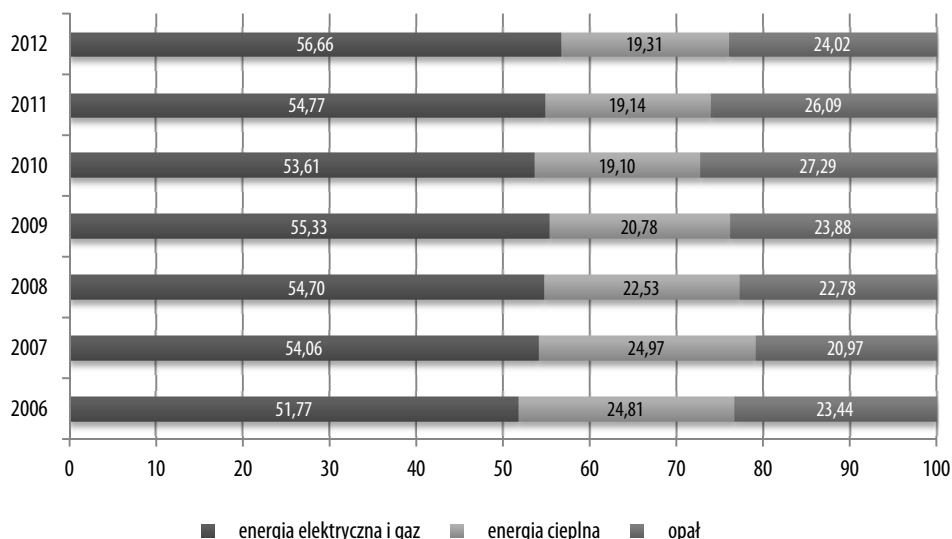
Malejący udział energii cieplnej w wydatkach na energię (z 24,81% w roku 2006 do 19,31% w roku 2012) związany jest między innymi z wykorzystywaniem w gospodarstwach domowych nowocześniejszych energooszczędnych technologii grzewczych, przykładowo kotłów dwufunkcyjnych, służących jednocześnie do ogrzewania pomieszczeń i wody.

Udział wydatków na opał (paliwa płynne, węgiel kamienny, koks, drewno opałowe) rósł od 2007 aż do 2010 roku, gdzie wydatki na opał stanowiły 27,29% wydatków gospodarstw domowych na energię. W badanym okresie wzrastała liczba gospodarstw domowych zużywających olej opałowy, węgiel kamienny oraz drewno opałowe. Zanotowano jedynie spadek odsetka gospodarstw domowych zużywających koks (z 3,5% w 2002 do 0,8% w 2009 roku)⁶.

⁶ *Zużycie energii w gospodarstwach domowych w 2009 roku*, Warszawa 2012, s. 71.

Rysunek 1

Udział nośników energii w wydatkach gospodarstw domowych na energię w latach 2006-2012 [%]

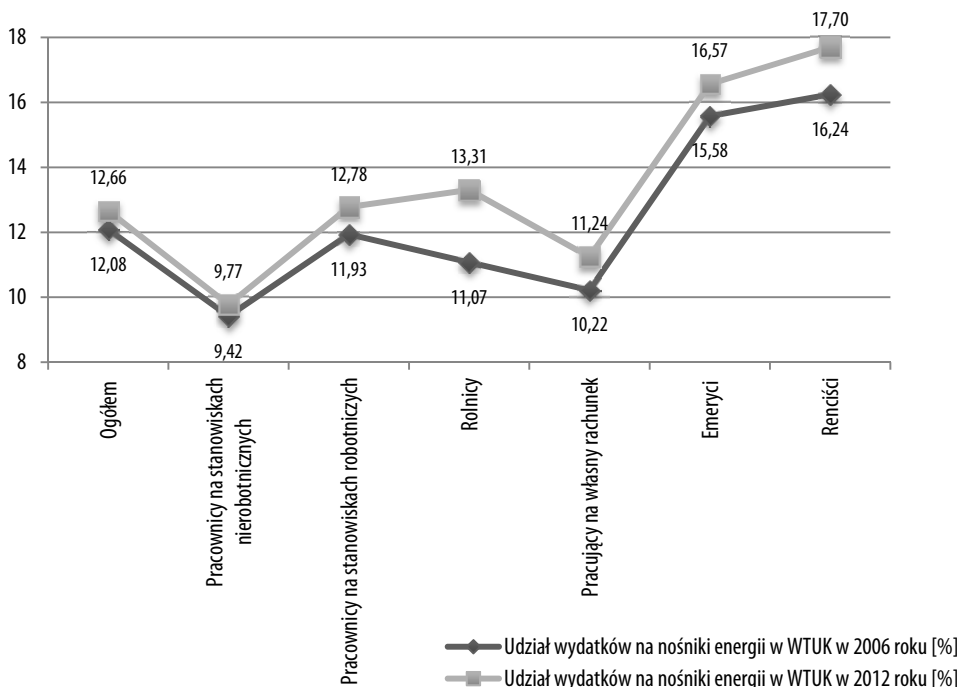

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS za lata 2006-2012.

Cechą istotnie różnicującą poziom wydatków na energię w gospodarstwach domowych jest grupa społeczno-ekonomiczna. Największe kwoty na ten cel ponosiły w 2012 roku gospodarstwa domowe emerytów (181,05 zł na osobę), rencistów (155,75 zł) oraz pracujących na własny rachunek (137,42 zł). Najniższe wydatki na energię w przeliczeniu na osobę zanotowano w gospodarstwach pracowników zatrudnionych na stanowiskach robotniczych (98,38 zł) oraz rolników (99,87 zł). Wydatki na energię w 2012 roku stanowiły istotną część wydatków na towary i usługi konsumpcyjne w budżetach rencistów (17,7%), emerytów (16,57%) oraz rolników (13,31%), a zdecydowanie najmniejszą w gospodarstwach domowych osób pracujących na stanowiskach nierobotniczych (9,77%). W porównaniu z rokiem 2006, największy wzrost udziału wydatków na energię w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne nastąpił wśród rolników (o 2,24 punkty procentowe) i rencistów (o 1,45 punktu procentowego) a najmniejszy (zaledwie o 0,35 punktu procentowego) w gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych. Dynamikę zmian udziału wydatków na energię w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne w przekroju grup społeczno-ekonomicznych zaprezentowano na rysunku 2.

Wielkość przeciętnych wydatków na energię w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowych w istotnym stopniu zależy od jego liczebności. W 2012 roku w gospodarstwach jednoosobowych comiesięczne wydatki na energię w przeliczeniu na osobę wynosiły 247,34 zł i stanowiły 15,75% wydatków na towary i usługi konsumpcyjne tego gospodarstwa. Najmniej na energię wydawały

Rysunek 2
 Udział wydatków na energię w przeciętnych miesięcznych wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne (WTUK) na 1 osobę w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych w 2006 i 2012 roku [%]

Źródło: opracowanie własne podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS za rok 2006 i 2012.

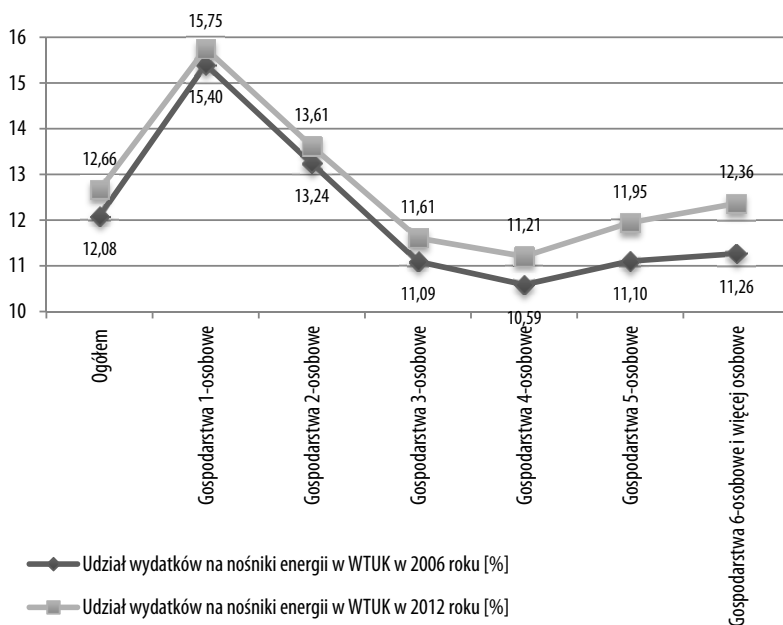
gospodarstwa sześciuosobowe i bardziej liczne (średnio 72,05 zł), jednakże najmniejszy udział wydatków na energię w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne odnotowano w gospodarstwach cztero- i trzyosobowych (kolejno 11,21% i 11,61%). W analizowanym okresie (lata 2006-2012) największy wzrost udziału wydatków na energię w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne wystąpił w gospodarstwach wieloosobowych, co zobrazowano na poniższym wykresie (rysunek 3).

Analizując dane dotyczące wydatków na energię, pochodzące z badania budżetów gospodarstw domowych, nie sposób ocenić skali zaległości w regulowaniu rachunków za energię. Ponoszone wydatki nie odzwierciedlają w pełni poziomu konsumpcji tego dobra. Uzupełnienie informacji stanowią wyniki badania *Diagnoza społeczna* prowadzonego na temat warunków i jakości życia Polaków, zaprezentowane na rysunku 4.

Z danych wynika, iż od roku 2009 systematycznie rośnie liczba gospodarstw domowych zalegających z opłatami za gaz i energię elektryczną. W roku 2013 już 4,7% gospodarstw domowych nie regulowało swoich zobowiązań za energię.

Rysunek 3

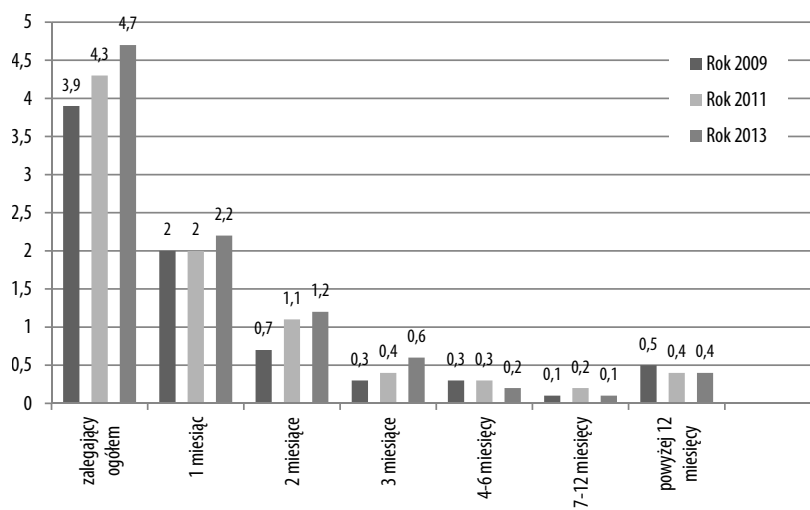
Udział wydatków na energię w przeciętnych miesięcznych WTUK na 1 osobę w gospodarstwach domowych według liczby osób w gospodarstwie domowym w 2006 i 2012 roku [%]

Źródło: opracowanie własne podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS za rok 2006 i 2012.

Rysunek 4

Zależności gospodarstw domowych w opłatach za gaz i energię elektryczną w latach 2009-2013⁷

Źródło: *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2013, s. 80.

W ciągu ostatnich pięciu lat rosla liczba gospodarstw domowych, których okres zalegania z opłatami za gaz i energię elektryczną wynosił od 1 do 3 miesięcy.

Działania w zakresie gospodarowania energią wspierające ochronę środowiska

Podstawowym narzędziem monitorowania stopnia adaptacji zasad zrównoważonego rozwoju są krajowe wskaźniki zrównoważonego rozwoju wyznaczone w obszarach czterech ładów: społecznego, gospodarczego, środowiskowego i instytucjonalno-politycznego⁸. Istotna, z punktu widzenia realizacji postawionego celu badawczego, jest analiza poziomu zużycia energii elektrycznej w gospodarstwach domowych, będącego jednym ze wskaźników ładu społecznego. Wskaźnik ten określa ilościową konsumpcję elektryczności przez gospodarstwo domowe w przeliczeniu na 1 mieszkańca i obejmuje wykorzystanie energii elektrycznej do ogrzewania pomieszczeń i wody oraz wszystkich urządzeń elektrycznych. Dane za lata 2006-2010 zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2
Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w Polsce na 1 mieszkańca [kWh]

Rok	2006	2007	2008	2009	2010
Zużycie energii	693,7	691,5	711,2	721,8	760,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W badanym okresie zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca zwiększyło się o 67,1 kWh. Najmniejsze zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca zanotowano w 2007 roku – 691,5 kWh.

Wzrost wartości wskaźnika, będący konsekwencją wzrostu liczby urządzeń elektrycznych w gospodarstwach domowych, przyczynia się do utrzymywania się „tendencji niezrównoważonych”, mających poważne skutki dla środowiska naturalnego.

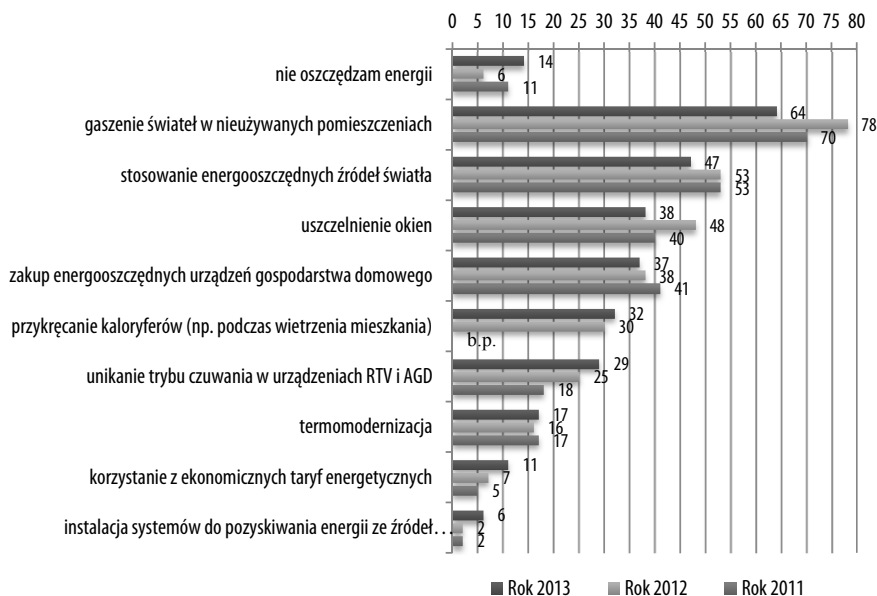
Realizacja postulatów korespondujących z modelem zrównoważonej konsumpcji w zakresie ograniczenia zużycia nieodnawialnych zasobów została poddana badaniu przeprowadzonemu przez PBS Spółka z o.o. na zlecenie Ministerstwa Środowiska⁹. Wyniki badania wskazują, iż w Polsce energia oszczędzana jest w 86% gospodarstw domowych. Wśród sposobów jej oszczędzania, przed-

⁷ Badanie zaległości w opłatach za gaz i energię prowadzone jest dopiero od 2009 roku.

⁸ *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, Katowice 2011, s. 17.

⁹ *Badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców przeprowadzono techniką CAPI na reprezentatywnej próbie 1000 mieszkańców Polski*. Pomiaru dokonano w październiku 2013 roku.

Rysunek 5
Sposoby oszczędzania energii w domu

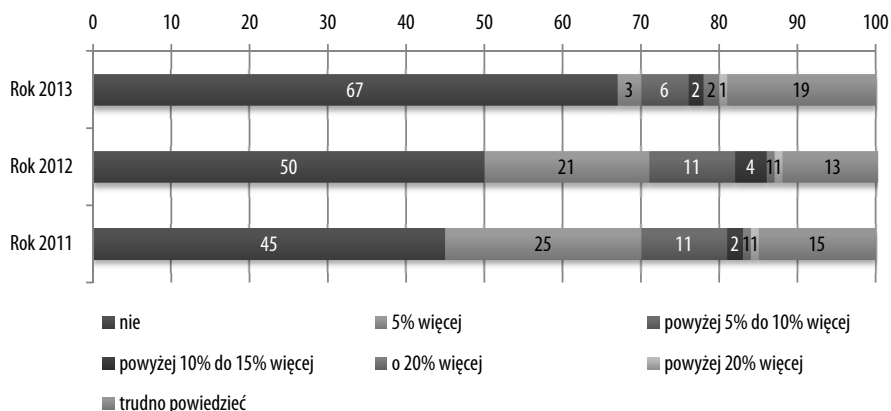
Źródło: opracowano na podstawie: *Badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski*, Raport PBS dla Ministerstwa Środowiska, Sopot 2013, s. 119.

stawionych na rysunku 5, można wyróżnić działania, które nie wymagają od członków gospodarstwa domowego wysiłku i nakładów finansowych oraz rozwiązania związane z ponoszeniem dodatkowych kosztów.

Zdecydowanie najpopularniejszym sposobem oszczędzania energii w gospodarstwach domowych w pierwszej grupie działań jest gaszenie świateł w nieużywanych pomieszczeniach (w 64% gospodarstw domowych). Powszechną czynnością ograniczającą zużycie energii w mieszkaniach to także przykręcanie termostatu przy kaloryferach podczas wietrzenia (w 32%) oraz unikanie trybu czuwania (tak zwany *stand by*) w urządzeniach RTV/AGD (29%). Najczęstszym rozwiązaniem ograniczającym zużycie energii, związanym z dodatkowymi wydatkami jest stosowanie energooszczędnych źródeł światła. Taką aktywność deklaruje 47% badanych gospodarstw domowych. W celu zabezpieczenia mieszkania przed utratami energii, 38% badanych uszczelnia okna, a 17% ociepla dachy i ściany.

Porównując wyniki pomiarów z badania na przestrzeni trzech ostatnich lat, niepokojący wydaje się być nieco ponad dwukrotny wzrost liczby osób nieoszczędzających energii w roku 2013 w stosunku do roku 2012. W roku 2013 odnotowano także wyraźny spadek (o 14 punktów procentowych) odsetka gospodarstw domowych gaszących światła w nieużywanych pomieszczeniach.

Rysunek 6
Skłonność do zwiększenia wydatków na „czystą” energię

Źródło: *Badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski*, Sopot 2013, s. 126.

Nawiązaniem do rzeczywistego poziomu wydatków na energię jest zbadana deklaracja skłonności gospodarstw domowych do wydawania więcej na tak zwaną „czystą” energię (na przykład energię słoneczną, wiatrową, wodną, geotermalną) zaprezentowana na rysunku 6. W roku 2013 znacznie wzrosła (o 17 punktów procentowych w stosunku do roku 2012) liczba osób, które nie akceptują ponoszenia dodatkowych nakładów finansowych na użytkowanie energii pochodzącej z odnawialnych źródeł. Powodem braku skłonności do zwiększania wydatków w tym zakresie są prawdopodobnie niedobory środków pieniężnych oraz konieczność dokonywania oszczędności.

Podsumowanie

Pogłębiające się problemy ekologiczne i społeczne implikują kształtowanie zrównoważonych postaw i zachowań konsumenckich w gospodarstwach domowych. Wyrazem przejmowania zasad nowej konsumpcji jest poszukiwanie możliwości restrukturyzacji produkcji i dystrybucji energii do gospodarstw domowych oraz świadome ograniczanie zużycia tego dobra, pochodzącego z nieodnawialnych zasobów na rzecz tak zwanej „czystej” energii.

Badania przeprowadzone w zakresie poziomu wydatków na energię, zużycia energii oraz działań prośrodowiskowych pokazują, iż adaptacja postulatów zrównoważonej konsumpcji następuje szybciej w sferze deklaratywnej niż w sferze realnej. Mimo, iż zdecydowana większość (86% w 2013 i 94% w 2012 roku) badanych gospodarstw domowych uważa, że oszczędza energię, to procentowy udział ich wydatków na energię w wydatkach ogółem stale rośnie. Zużycia ener-

gii elektrycznej na 1 mieszkańca wyrażone w kWh w roku 2010 wzrosło o 8,82% w stosunku do roku 2006.

Uwarunkowań zaobserwowanego dysonansu deklaracji i zachowań należy szukać poza poziomem świadomości ekologicznej, choćby w subiektywnej ocenie sytuacji materialnej gospodarstwa domowego czy kondycji gospodarczej kraju. Konieczne wydaje się ukierunkowanie działań transformacyjnych w stronę zwiększania udziału zużycia tak zwanej „czystej” energii, co pozwoli w perspektywie długookresowej ograniczyć wydatki na nośniki energii oraz spowolnić degradację środowiska przyrodniczego, przyczyniając się do poprawy jakości życia ludzi.